

Judith Magyar Isaacson : Köszönet az Életért

(Részlet)

(...) Pontosan háromnegyed nyolckor indultam az iskolába, amely tőlünk mindössze három háztömbnyire, az Esterházy fasorban állt. Ez volt Kaposvár egyetlen aszfaltozott utcája. A fagyos járda mentén két sorban, hódunyhájuk alatt szunnyadtak a kannaágyások. Téli álmukat a szélben suhogó, csupasz fák őrizték.

A leánygimnázium, amelynek ekkor a harmadik osztályába jártam, Somogy megye nyolcosztályos magániskolája volt, 10-18 éves lányok számára. Az iskola szürke, kétemeletes tömbje tiszteletet parancsolt, de csak addig, amíg az ember nem hasonlította össze a fiúgimnáziummal, amely hozzá képest valóságos palotának tűnt fel.

Mindig öt perccel nyolc előtt értem az iskolához, és szökdelve kettésével vettem a lépcsőket, amíg fel nem értem az első emeletre. Ez amolyan titkos, babonás játék volt, olyasmi, mint amikor az ember átugorja a kövezet hasadékait.

Rohanásomban egy reggelen nem kisebb személyiség állított meg, mint dr. Biczó Ferenc, a felső osztályok tanára. Városszerte jól ismert színes figura volt, nagyszerű magyar irodalom- és latintanár. Önmaga élő szobraként állt a lépcsőfordulóban: egyik lábát a másik elé téve, két kezét gondosan betanult könnyedséggel a háta mögé rejtve. Nyitott zakója alól kidomborodott a mellénye, amelyen csaknem pattanásig feszültek a gombok. Mellényzsebéből vastag óralánc fityegett.

Dr. Biczó agglegény volt, és nem egy felső osztályos lány álmodozott róla, hogy érettségi után hozzámege feleségül, a negyvenes tanár úr doml6borodó pocakja és kopasz feje ellenére.

Fenséges közelségétől megilletődve habozva ránéztem. Először láttam közelről vöröslő arcát, aranykeretes pápaszemét, húsos orrát, amelyet vörös és kék erecskék hálóztak be. Keskeny, vörös ajkain titokzatos Mona Lisa-mosoly játszott, persze hímnemű kiadásban. A városban azt rebesgették, hogy nem veti meg a boritalt. Úgy mondták, hogy munkájához az alkohol ad ihletet.

Dr. Biczó személyét afféle helyi legendakör övezte Kaposvárott, e városban, amely majdnem annyira szerette a kultúrát, mint a pletykát. Fiatal nagynéném, Vágó Magda, aki Biczó nagy tisztelője volt, mielőtt én gimnazista lettem, már régen beavatott e fennkölt személyiség tiszteletébe.

– Magyar – szólított meg dr. Biczó fensőséges hangon.

Tudja a nevemet! – dobbant meg a szívem, s igent rebegtem. Bár lelkiállapotomhoz jobban illett volna a bibliai csengésű „Itt vagyok, Uram!” felelet, hiszen úgy éreztem, hogy valamiféle istenség szólt hozzám.

– Vágó Magda unokahúga vagy – mondta. – Vágó tehetséges fiatal hölgy. Zavartan bólintottam. Kedvenc nagynéném nyolc évvel volt idősebb nálam, és csodálkoztam, hogy Biczó tisztában van rokonságunkkal. – Kérlek, Vágó, illetve Magyar, jelentkezéssel nálam a tíz órai szünetben. Ezzel minden további magyarázat nélkül méltóságteljesen felment a lépcsőn.

Izgalomban most hármásával vettem a lépcsőfokokat, copfjaim csak úgy röpdöstek mögöttem. Az első órákon alig figyeltem, s amint megszólalt a szünetet jelző csengő, felrohantam a második emeletre, a felső osztályosok birodalmába. De mikor felértem, lassítottam lépteimet, annyira megilletődtem a folyosón fel-alá sétáló karcsú, kerek keblű nagylányok láttán.

Biczó dolgozószobájába tilos volt a bemenet, kivéve kedvenceinek. Amint megjelentem a nyitott ajtóban, aranykeretes szemüvege felett egy pillanatra felnézett, majd újból olvasmányába merült. A sápadt februári napfény szétömlött a nehéz tölgyfa íróasztalon, és a távolabbi falon megvilágított egy szép olajfestményt. Kopaszodó fejét lassan, színpadiasan felemelte: – Hm, Magyar Judit – mondta mintegy magának. Azt hiszem, élvezte zavaromat, amint csendben pukedliztem, ahogy anyám tanított: jobb lábam hegyét a bal mögé téve könnyedén meghajtottam a térdemet, miközben szoknyám szegélyét az előírt egy centiméternyire felemeltem.

Biczó hátradőlt karosszékében, rövid karját keresztbe fonta kidomborodó mellén.

– Úgy hallom, Magyar, szeretsz szavalni! – Bólintottam, s éreztem, hogy elpirulok. Biczó becsapta a könyvét, és így szólt: – Úgy tudom, első díjat nyertél az alsó tagozat szavalóversenyén.

Ez visszaadta a bátorságomat.

– Igen – feleltem –, egy Ady-verssel.

– Mindjárt Adyval! Nos, volna számodra egy ennél sokkal könnyebb feladatod. – Keskeny ajkán halvány mosoly játszott: – Mit szólnál, ha az alsó osztályosok közül egyedül te szereplnél a március tizenötödiki ünnepélyen?

Az évenként megtartott ünnepély volt iskolánk egyetlen nyilvános rendezvénye, amelyen mindenki megjelent, aki számított a városban: a polgármestertől kezdve a kereskedőig. Ennél nagyobb kitüntetésről nem is álmodhattam. Az alsó tagozaton belül az ünnepélyen való szereplés szinte egy Nobel-díjjal ért fel.

– A március tizenötödiki ünnepélyen? – rebegettem hitetlenül.

– Igen, az ünnepélyen – mosolygott, és a kezembe nyomott egy könyvet, amely egy hosszú költeménynél volt kinyitva. Biczó tanár úr halkán elnevette magát: – Mindjárt vége a szünetnek, jobb, ha gyorsan visszamégy az osztályba!

Az osztályba visszatérve már azon törtem a fejemet, hogy milyen ruhában mondom majd el a verset. Ez legalább akkora gondot okozott, mint maga a szavalt. Magyar ruhában kellett megjelennem, amelynek elkészítése kisebb vagyonba került.

Ezzel a költséggel nem akartam szüleimet terhelni. Legjobb barátnóm, Pogány Ilona azonnal felajánlotta a magáét, de kiderült, hogy az rövid nekem. Másnap, a szünetben felszaladtam a harmadik emeletre. Legyőzve féltékenységem beléptem a hatodik osztályba: – Van-e itt valakinek kinőtt magyar ruhája? – kérdeztem jó hangosan. Erdős Marika felugrott: – Ugye, te vagy Magyar Judit? – Bólintottam. Marikát mindenki ismerte: híres felsőosztályos tanuló és szavaló volt. De nem vártam volna, hogy hallott rólam. – Úgy tudom, te szavalasz az ünnepélyen az alsósok közül. Három évvel ezelőtt én szavaltam, és anyukám biztosan eltette a ruhámat. Hadd lássalak csak... – nézett végig rajtam.

– Igen, bizonyára nagyszerűen illik rád!

Marika másnap reggel behozta az iskolába a magyar ruhát. Örömöm nem ismert határt. A szokásos piros vagy zöld pruszlik és párta helyett Ma 18 rikáé különleges volt. A bíbor színű pruszlikot és pártát csillogó kövekkel varrták ki, a hímzett fehér selyemszoknya fölé parányi hímzett kötényke borult – valóságos műremek.

– Erdős Marika magyar ruhájában fogok szavalni – újságoltam büszkén Biczó tanár úrnak a próbán.

– Ó, Erdős Marika – mosolygott Biczó. – Az egyik legjobb tanítványom.

Marika, aki három évvel volt idősebb, mint én, mindazt képviselte, ami én szerettem volna lenni, ha megnövök: magas, finom, érdekes. Hogy nem volt zsidó, nem számított nekem; annál jobban imponált divatos, kerek melle. Sejtettem, hogy magasra nővök, s igyekeztem finommá és érdekessé válni, de ilyen melleket csak az Isten adhat az embernek.

A verset megtanultam, és esténként órákig gyakoroltam. Történelmi tárgyú költemény volt, elcsépelte közhelyekkel megtűzdelve.

– Ne vidd túlzásba ezt a borzalmas ritmust – mondta anyukám –, álomba ringatsz! – Halkabba fogd, és ezüstcsengengettyű szava legyen a hangod.

De nem volt könnyű a vers rímeit és ritmusát tompítani. Még szorgalmas gyakorlása közben sem tudtam visszafojtani a nevetést. Panaszkodtam is Magda nagynénémnek, hogy bajban vagyok a verssel.

– Ez az igazgató ízlése! – jelentette ki Magda a frissen érettségizett nagylány gúnyos fensőségével. – Biztos vagyok benne, hogy nem a Biczó választotta.

De hetek múltán olyan érzelmi hatással volt rám a költemény, hogy szavalás közben könnyek gyűltek a szemembe. Hiszen Weiss dédapám 48as honvéd volt, apám és apai nagybátyáim végigharcolták a világháborút. Titokban arról álmodoztam, hogy ha egyszer Magyarországot új veszély fenyegeti, én is felajánlhatom majd életemet a hazámnak.

Az ünnepély előtt néhány nappal Biczó tanár úr végighallgatta szavalamat. Kopasz fejével elégedetten bólogatott: – Képzeld csak, hogyan tudnál egy Ady-verset szavalni! – dörmögte.

A következő nap, 1938. március 13-a – amely történelmi dátummá vált – számomra épp úgy telt el, mint a többi. Délelőtt iskola, délben ebéd otthon. A borjúpörkölt és palacsinta

elfogyasztása után szüleim ebéd utáni pihenőjükre tértek, én pedig franciaórára mentem Ilonával. Utána Ilonáék udvarán játszottunk.

Este: vacsora, verstanulás, leckeírás.

Szüleim kívánságára mindig korán kellett lefeküdnöm. A nappaliban lévő díványon már dunyhám alá bújtam, amikor édesapám beállította a londoni rádió, a BBC német nyelvű adását. Rádiókészülékünk új szerzemény volt, idegenszerű hangja zavarta a megszokott csendet, de közben másról álmodoztam, és alig hallottam.

Anyukám a bronzszínű cserépkályha mellett kötött, karcsú, hosszú ujjai fürgén mozogtak, és ahogyan néztem őket, kellemesen álmosítottak. Apám, mintha imádkozna, a rádió előtt térdelt, a kis kézi csomózású szőnyegen, amelyet anyám készített tavaly a születésnapjára. Óvatosan csavargatta a gombot: nem volt könnyű kifogni a londoni adást. Háttal fordult felém, halszájka mintás zakójában alakja karcsú és fiatalos volt, világosbarna haja kurtára volt nyírva izmos nyakán, amelyet úgy szerettem. Már-már elszundítottam, amikor a londoni rádióban egy férfi hang német nyelven bejelentette: „Itt London beszél... Hitler csapatai bevonultak Ausztriába. A bécsi zsidó nőket arra kényszerítették, hogy Bécs fő útvonalait saját kezükkel, térden állva mossák fel.”

Döbbsen ültem fel a díványon. Most majd Magyarország következik? Hiszen Ausztria olyan közel van... Majd anyukám is a kaposvári Fő utcát fogja súrolni? Gondolatban már láttam is, ahogyan térden áll, finom keze kék a jéghideg felmosórongytól, fekete télikabátja lótrágyától szennyes.

Amint apám elzárta a készüléket, megkérdeztem tőle:

– Apu, Hitler most majd megpróbálja Magyarországot is elfoglalni? Apám az ajkába harapott: – Remélem, hogy nem...

– És mi lesz, ha be akar kebelezni bennünket? – folytattam aggodalmasan. – Ellenáll-e a hadseregünk? Apám tartalékos tiszt volt, azt vártam hát, hogy határozottan megnyugtató, de ő csak halkán, mintegy magának felelte: – Ha lehet... – Ijedtségemet látva átölelt: – Ne félj, Jutka! Megállítjuk őket, mielőtt még átlépnék a határt! Aludj most, holnap iskolába kell menned!

A reggelinél a szüleim csak a németekről, Hitlerről és Bécsről beszéltek. Bekapcsolták a budapesti adót. Előző napon a pesti rádió hangja szinte pártatlannak tűnt fel, most azonban már a berlini szöveget szajkózta: „A dicső német csapatok... A zsidó nők, csalárd módon szerzett ékszereikkel...”

– Istenem, Istenem, – sóhajtott anyukám a szemöldökét ráncolva. – Hiszen csak tegnap foglalták el Ausztriát. Vajon Horthy kiárúsít-e bennünket? Nem bízom benne, Jani.

– Én sem bízom – mondta apukám. Elképedtem. Hogyan beszélhet anyukám ilyen tiszteletlenül Horthy kormányzóról?

Apám megrázta a fejét, és miközben a zárt ajtó felé intett 20 a fejével, suttogva szólt: – Vigyázz! Hátha meghallja Mari, mit beszélünk!

Mint a legtöbb középosztálybeli családnak, nekünk is volt egy szolgálónk, hiszen a bérek alacsonyok voltak, a házimunka pedig nehéz. De a mi Marink, ez a falusi leány aligha lehetett náci besúgó.

Milyen idegesek a szüleim – gondoltam rémültem.

– S mi lesz Jutka szavalatával? – fakadt ki anyukám. – Manapság egy zsidó kislány aligha képviselheti a magyar nőket.

Apám szürkés-kék szeme elhomályosodott a szemüvege mögött. – Azt hiszem, szívecském, le kellene mondanod, mielőtt még felszólítanak rá. Első dolgod legyen ma reggel, hogy jelentkezel Biczó tanár úrnál.

Háromnegyed nyolckor ott álltam dr. Biczó szobájában. Láttamra nem mutatott semmi meglepetést.

– Talán tudja, hogy zsidó vagyok? – kérdeztem, mire ő azt mondta, tudja, de nem számít: ez Magyarország, nem Ausztria.

– Mondjam le mégis a szavalatot?

– Szó sem lehet róla – mondta. – Ez egy klasszikus magángimnázium, nem valami állami tanintézet.

– Igen – motyogtam –, de megengedi-e az igazgató úr?

Biczó felugrott a helyéről, és járkálni kezdett a szobában. – Ha sikeres ünnepélyt akar, jobban teszi, ha megengedi. – Barátságosan, de határozott mozdulattal elküldött.

Húsvét a keresztények és pészah a zsidók ünnepe, de március tizenötödike minden magyaré. Mi, gyerekek, ilyenkor először vettünk fel tavaszi kabátot és fehér térdzoknit, akármilyen csípős volt is az idő. Csak így lehetett parádézni a piros-fehér-zöld kokárdákkal. Kilépve a Kontrássy utcára, beszívtam a tiszta, napsütötte levegőt, és egyik hazafias dalt a másik után dúdolgatva lépegettem az iskola felé. Már elenyészett bennem a tegnapelőtti rémület. Bécs messze van, gondoltam, és Hitler csapatai ellen biztos védelem a magyar határ.

Velem ünnepelt a Kontrássy utca: az emeletes házakon ünnepélyes-vidáman lengtek a nemzeti zászlók. Könnyű lépteimmel, kokárdámmal magam is része voltam az ünnepnek. De látszólagos gondtalanságom mélyén gyermeki ösztönöm rosszat sejtett: miközben dúdolva, szokellő léptekkel haladtam az iskola felé, gépiesen átugrottam a kövezet minden hasadékát.

Ezen a napon az iskola minden tanórát az ünnepnek szentelt: a szabadságharc történetét idéztük versekkel, dalokkal.

Este Marika díszes magyar ruhájában érkeztem az iskolába. Szívem hevesen vert az izgalomtól. A szereplők között én voltam az egyetlen alsós. Rajztanárnőnk művészi gonddal kikészítette az arcomat. Karnyújtásnyira eltolt magától: – De csinos vagy! Ilyen egy igazi magyar kislány!

Vagyis szerinte nem nézek ki zsidónak – gondoltam, mert számár módon bóknak vettem a megjegyzést.

A műsor második száma volt az én szavalamat. Mialatt az énekkar Bartók- és Kodály-kórusműveket adott elő, reszketve húzódtam meg a nehéz bársonyfüggöny mögött, várva Biczó tanár úr jeladására. Vastag ujjának érintésére kiléptem a színpadra a bíborvörös függönyszárnyak közül. Anyukám felkészített erre a rettenetes pillanatra: „Gondold azt, hogy a közönség csupa káposztafej.” De sajnos egyetlen fejet sem láttam, csak sötétséget, fenyegető homályt. Árván, sebezhetően álltam a vakító reflektorfényben. Felemeltem a hímzett szoknya szegélyét, meghajoltam, miközben hallottam saját elcsukló hangomat, amint bejelentettem a vers címét és szerzőjét. Majd gyerekesen, lázas izgalommal hozzáfogtam:

Magyar lányok, tudjátok-e,
Micsoda nap van ma?
A magyar nép dicsőségét
E nagy naptól kapta.

– Zsidólány! – csattant bőszen a sötétség mélyéről. – Fogd be a szádat!
Szörnyű közléről újabb kiáltás hangzott. – Piszkos zsidó! Takarodj innen! – A hátsó sorokban élesen füttyültek, a teremből csak úgy süttött felém a gyűlölet és megvetés. Megdöbentem, remegés fogott el. Barátságos tornatermünk, ahol annyit tornáztam és játszottam, hirtelen ellenséges, gyűlölködő táborrá változott. Vakon néztem szembe ezzel a lázálommal. Meztelen térdeim remegtek a fehér zokni felett, fogam hangosan vacogott. Minden ösztönöm azt súgta, hogy meneküljek a függöny mögé. De nem adtam meg magam. Mély lélegzetet vettem, körmeimet a tenyerembe vajtam.

Szemem hozzászókkott a reflektorfényhez, és kényszerítettem magam, hogy tekintetemet a sötét nézőtérre szegezzem. Újra meghajoltam, ezúttal mélyen, lassan, méltóságteljesen, amint a népi táncórákon tanultuk. Hirtelen támadt bátorságomtól akaratlanul elmosolyodtam. Taps csattant fel a sötét nézőtérről, előbb csak innen-onnan, majd erősen, minden irányból. A taps közepette még hallatszott néhány füttyentés, de az ordítózás abbamaradt. Elhatároztam, hogy előlről kezdem a verset:

Magyar lányok, tudjátok-e,
Micsoda nap van ma?

Meglepődtem a saját hangomtól. Teltebben, erősebben szólt, mint azelőtt, szinte felnöttesen csengett. A nagy terem biztatón visszhangozta, s többé már senki sem szakított félbe.

Taps, utolsó meghajlás, majd hátramentem, kimerülten, de büszkén.

– Jó volt! – mosolygott rám Biczó tanár úr, s már szaladtam is, hogy átöltözzem kokárdás iskolai egyenruhámba.

Másnap reggel némi aggodalommal léptem át Biczó tanár úr szobájának küszöbét, hogy visszaadjam a költeményt tartalmazó könyvet. Mit mond majd a nyilas rendzavarásról? Észrevette-e, hogy mennyire megrémültem?

Kedvesen fogadott.

– Kitűnő volt a szavalat! Erősebb a hangod, mint gondoltam. – A rendbontókról egy szót sem szólt.

– A fütty... – motyogtam.

– Ó igen! – sóhajtott. – Pár kelekótya alak. Tudod-e, Magyar, hány nyilas van összesen Kaposvárott? Legfeljebb száz – egy harmincötezer lakosú városban! Nem jelentenek semmi veszélyt – tette hozzá. – Remélem, nem ijesztettek meg.

– Nem – horgasztottam le a fejemet.

– Magyar Judit, olvastad valaha Platón?

Nem is tudtam, ki volt Platón.

– Nem tanultuk, tanár úr kérem.

Dr. Biczó a legközelebb álló könyvszekrényhez lépett, és lassan, ünnepélyesen kiemelt egy vékony, agyonolvasott könyvet, majd átnyújtotta nekem.

– Hazaviheted, Magyar, de légy szíves, vigyázz rá! Nem szoktam könyveimet tanítványaimnak kölcsön adni. Olvasd el Gorgiasz dialógusát, és emlékezz arra, amire Szókratész tanít bennünket: „Jobb az igazságtalanságot elszenvetni, mint elkövetni”.

Úgy tartottam kezemben az elnyűtt kötetet, mint valami imakönyvet.

– Köszönöm, tanár úr – mondtam pukedlizve.

Lent az udvaron a reszkető jegenyéket éles márciusi szél hajlítgatta. A tanári szoba ablakából láttam, amint az egyik fi tal jegenye majdnem a földig hajolt, és utána újra kiegyenesedett.